

в другій половині XIX ст. – на початку XX ст. (при тому, що спеціальних законодавчих актів, які б визначали компетенцію цієї посадової особи, і не видавалося). Вже на час початку "великих реформ" переважала позиція, що генерал-губернатор повинен не стільки здійснювати безпосереднє управління, скільки наглядати за тим, як адмініструють губернатори та їх апарат. Дуже швидко нагляд набув не просто політичного характеру, а карально-охоронного. Генерал-губернатор повинен був насамперед підштовпувати за настроями і думками в провінції, координувати діяльність спеціалізованого карального апарату (політичної і загальної поліції) та загальної адміністрації (як на рівні губерній, так і повітів).

Природно, що в Україні інститут генерал-губернатора зберігся пavidопне на Правобережжі, у Південно-Західному краї. Члпниками цього стали і прикордонний характер регіону, і те, що царат стикнувся до цього з особливим побоюванням після польського повстання 1863 р.

Характеризуючи інститут генерал-губернатора в Російській імперії в цілому, можна зробити наступні висновки. Він був вироблений протягом століття як найбільш доцільна форма управління окраїнами імперії. Це була сильна і самостійна влада з суттєвими правами адміністративної автономії, яка носила авторитарний характер. Основними її рисами було збереження неподільності військової, поліцейської та цивільної влади.

Список літератури:

1. Кольчев Н.В. Разбор сочинения г. Андреевского «О наместниках, воеводах и губернаторах». – Спб., 1867.
2. Шацка В.С. Київське генерал-губернаторство (1834-1912): історія створення та діяльності, архівний комплекс і його інформаційний потенціал. – К., 1999.
3. Ерощкин Н.П. История государственных учреждений дореволюционной России. 3-е изд., перераб. и доп. – М., 1983.
4. Полное собрание законов Российской империи. – Собр. 2-е. Т. XII. 5. Общее учреждение губернское // Свод законов Российской империи. – Т.2. 6. Лазаревский П.И. Лекции по русскому государственному праву. Административное право. – СПб., 1910. – Т.2. 7. Ярмин О.Н. Каральный аппарат самодержавства в Украине в конце XIX – на початку XX ст. – Харьков, 2001.
8. Огарев Н.П. Опыт разбора свода законов. – М., 1962.
9. Російський державний історичний архів. – Ф.1284. – Оп.185. – Стр.26. 10. Шумилов М.М. Местное управление и централизованная власть в России в 50-х – начале 80-х г. XIX века. – М., 1991.

Надійшла до редакції 08.01.2002 р.

*І.Д. Коцан,
викладач каф. теорії та історії держави і права
Національного ун-ту внут. справ*

Організація української радянської робітничо-селянської промислової міліції в 20 рр. XX ст.

З переходом до нової економічної політики реформувалася й система правоохоронних органів. Зміни системи органів внутрішніх справ у 20-і рр. XX ст. обумовлювалися низкою обставин, зокрема: режимом економії, кур-

сом на скорочення адміністративно-управлінських витрат, передачею ряду державних органів на місцевий бюджет, національно-державним будівництвом та ін.

Удосконаленню організації і діяльності української міліції сприяли тісні контакти між Народними Комісаріатами внутрішніх справ УРСР і РРФСР. Незважаючи на формальну незалежність Головного управління міліції НКВС УРСР від НКВС РРФСР, органи охорони громадського порядку України спиралися на досвід, накопичений у Російській Федерації, враховували прийняту там структуру і штати, а також використовували інструкції, що видавалися НКВС РРФСР, накази і розпорядження, які декретувалися українським урядом.

Нові завдання міліції в цей період у загальному вигляді були сформульовані на Першому Всеросійському з'їзді працівників міліції, що проходив у березні 1922 р. в Москві. Положення про НКВС, прийняте ВЦВК і РНК РРФСР 24 травня 1922 р., покладало на міліцію разом з іншими обов'язками й охорону цивільних установ і споруджень загальнодержавного і виняткового значення (телеграф, телефон, пошта, водопровід), а також фабрик, заводів, рудників і т.ін. Ці завдання повинні були вирішити радянська робітничо-селянська промислова міліція.

У вересні 1920 р. в Україні була створена промислова міліція, основою якої стали "вільйонаймаї дружини", які до цього часу організовувались за ініціативою керівників підприємств. Утворилась структура міліцейських апаратів на губерньському рівні: губерньські управління міліції, відділки карного розшуку, відділки промислової міліції та політичні бюро.

Практично такою була українська міліція напередодні введення нової економічної політики – вона була організаційно-сформована, мала достатньо чітку структуру. Однак це організаційне оформлення в умовах розповсюдження політичного та загальнокримінального бандитизму, відсутності досвідчених працівників, проблем з постачанням та обмундируванням, на жаль, не давало відчутних результатів. Міліція виявилася неспроможною виконувати свої обов'язки, які в умовах негу значно розширювались. Слід відзначити, що змінився і характер злочинності. Більше уваги міліція змушена була приділяти господарським злочинам, злочинам проти державної власності.

З метою реорганізації міліції була прийнята постанова РНК УРСР від 12 серпня 1921 р. про проведення воєнізації в органах міліції. Головне військове командування зобов'язувалось протягом п'яти місяців навчити міліцію військової справи, дозброїти її, поповнити її лави представниками командного складу Червоної Армії, провести чистку правоохоронних органів і збільшити кількісний та якісний склад політичних працівників міліції.

Воєнізація найменш торкнулась промислової міліції. Це пояснюється тим, що її організація та матеріальне становище значно відрізнялися від міліції зовнішньої. Наприклад, у Донбасі промислова міліція створювалася насамперед з метою охорони вугільної промисловості, і тому протягом 1920-1921 рр. її структура встановлювалася відповідно до районних управлінь Централь-

ного правління кам'яновугільної промисловості Донбасу. Крім того, матеріальне становище промислової міліції було депо кращим в порівнянні з іншими правоохоронними структурами, оскільки постачання промміліції забезпечували ті підприємства, що нею охоронялись [1, с. 17].

«Успіх у боротьбі з таким явищем як розкратання надбаня країни і судитими йому грабежами, що, на жаль, ще продовжуються, констатував наказ по Харківській губернській міліції від 28 лютого 1921 р., може бути досягнутий лише за умови якнайшвидшої організації промислової міліції». У цьому ж наказі відзначалося, що з ряду причин організації промислової міліції відбувалася недостатньо інтенсивно, тому начальник губернської міліції Кузистов наказував вжити такі заходи: 1) начальникам повітової міліції негайно надати в розпорядження начальників повітової промислової міліції можливий максимум командного складу, технічно-канцелярського персоналу, озброєння, засобів пересування, тощо; 2) начальникам повітової промміліції використовувати на місцях усі можливості для поповнення промислової міліції людським і кінським складом, озброєнням і спорядженням. Начальник Харківської губернської міліції категорично вимагав від начальників повітової промислової міліції точного і своєчасного виконання всіх наказів і циркулярних розпоряджень, тому що відсутність тих або інших відомостей гальмувала загальний хід організації промислової міліції. [2, стр. 38-а, арж. 14]

Промислова міліція займалася вивільнювальною охороною підприємств і установ, забезпечувала громадський порядок на їх території. Формувалася вона на договірних засадах. З квітня 1921 р. по березень 1922 р. промислова міліція була тимчасово скасована в зв'язку з деякими реорганізаціями структур, після чого відновлена постановою Раднаркому від 31 березня 1922 р. і існувала поряд із загальною міліцією протягом всього аналізованого періоду [3, с. 26].

19 квітня 1921 р. за пропозицією Головміліції РНК УРСР прийнята постанову щодо самостійності промислової міліції з метою охорони порядку на підприємствах. Відповідно до цієї постанови НКВС УРСР разом з іншими зацікавленими відомствами почав працювати над положенням про промислову міліцію, проводив іншу організаційну роботу. Але 15 жовтня того ж року уряд визнав недоцільним утворювати особливий апарат промислової міліції, скасував усі попередні постанови стосовно цього питання, а відповідні функції передав загальній міліції. Проте, необхідність охорони промислових і інших господарчих об'єктів залишилася. У результаті пошуків за ініціативою місцевих органів влади була знайдена нова форма – відомча міліція.

У 1922 р. у губерніях і областях почали формуватися різноманітні види озброєної охорони підприємств і установ (фабрично-заводська, гірська, торгова та ін.). Вони підпорядковувалися начальнику міліції даної місцевості, а утримувалися за рахунок підприємств, що ними охоронялися. 31 березня 1922 р. була затверджена постанова РНК УРСР «Про організацію з міліціонерів охорони заводів, фабрик, радгоспів і інших державних підприємств, що мають важливе місцеве або загальнодержавне значен-

ня», і тим самим по суті знову було порушено питання про утворення промислової відомчої міліції [4, с. 51].

Інструкція про організацію і службу промислової міліції за червень 1923 р. підтверджувала, що промислова міліція організовується на підставі постанови Раднаркому УРСР від 31 березня 1922 р. Промислова міліція складала, відповідно до інструкції, частину міліції республіки. У містах промміліція перебувала в підпорядкуванні відповідного начальника міліції і розподілялася по районах із підпорядкуванням начальнику міліції району. На допомогу начальнику губерньської міської міліції призначався помічник по промміліції, і такі ж помічники призначалися при начальниках районів. Комсклад вводився на кожні 12 міліціонерів – один старший міліціонер, на кожні 30, крім того, один райнаглядач. В округах (поза містом) промміліція підпорядковувалася начальнику окружної міліції, на допомогу якому вводився помічник по промміліції і при ньому діловод і керетписувач. Окружна промміліція організовувалася на зразок окружних резервів, максимумі міліціонерів пішими або кінними, відповідно до умов договору. На кожні 15 міліціонерів призначався один начальник відділення, на кожні 30, крім того, командир взводу, понад 40 – командир роти, при комроті для політичної роботи засновувалася посада політрука. До лав промміліції приймалися особи чоловічої статі, які досягли віку 21 рік і відповідали всім вимогам прийому на службу до загальної міліції (наказ по міліції республіки № 132-23 р.). Охороні промміліції підлягали заводи, фабрики, склади, лісові ділянки та інші підприємства, що мали загальнодержавне значення. Оплата праці промміліціонера надавалася за ставками, які були не нижчими від ставок загальної міліції [5, с. 6-7].

Головне управління міліції і карного розшуку НКВС УРСР розробило й у лютому 1924 р. видало Інструкцію з організації і служби промислової міліції, а також Типовий договір про охорону установ і підприємств, що укладався між міліцією і захищаним відомством. З боку міліції правом укладання договору користувалися Головне управління, губерньські й окружні управління міліції. Губерньські й окружні управління могли укладати договір лише з попередньої згоди адміністративних відділів відповідних виконкомів. Промміліція не тільки зберігала доручені об'єкти, але і підтримувала громадський порядок на території заводів, фабрик і інших підприємств, а також на прилеглий до неї місцевості, якщо це не відволікало міліцію від виконання обов'язків з їх охорони.

У адміністративно-стройовому відношенні промміліція перебувала в безпосередньому підпорядкуванні начальнику зовнішньої міліції. Промміліціонери носили таку ж форму, як працівники зовнішньої міліції. Військове навчання промміліції та вся її служба проходили відповідно до армійських і міліційських статутів та наказів [6, с. 65-66].

17 грудня 1924 р. була прийнята постанова ВУЦВК і РНК УРСР «Про промислову міліцію», відповідно до якої позалататі міліційські формування охорони підприємств, радгоспів та інших об'єктів, утворені згідно з постановою від 31 березня 1921 року, офіційно одержали назву промислової міліції [4, с. 51].

Постановою ВУЦВК і РНК УРСР від 17 грудня 1924 р. та інструкцією, що

була розроблена в зв'язку з нею, наслідком промислової міліції були деталізовані й узаконені функції промміліції. Крім охоронної функції на промміліцію покладалися адміністративно-виконавчі і дозвільні обов'язки з обслуговування населення на території установ і підприємств, що охоронялися. Відповідно до Інструкції наглядач промміліції вживав необхідних заходів до збереження обставин місця злочину, стежив, щоб на території підприємства не було випадків самогубоваріння, шпигівства, хуліганства, пожеж, порушень санітарних правил і т.ін.

У техніко-службовому відношенні (встановленні охорони, підтримки громадського порядку, розміщення постів, використання команди промміліціонерів з охорони тощо) промміліція залишалася в підпорядкованості адміністрації підприємства, що нею охоронялося.

До жовтня 1925 р. промміліція в кількості 7554 осіб забезпечувала охорону 2216 підприємств і установ України [6, с. 65-66]. Охорону підприємств вона виконувала за допомогою вартових, патрульної служби, що здійснювала регулярні обходи підконтрольної території. В 1926-1927 рр. у промисловій міліції почали використовуватись науково-технічні методи боротьби зі злочинністю. Так, в Артемівському окрузі використовувалась тасма довготривала сигналізація, яку за зарубіжними зразками почали виготовляти українська міліція. Наприкінці 1920-х рр. почали використовувати і підслуховуючі прилади (перший такий пристрій було встановлено з практичним застосуванням при Харківській міській міліції) [1, с. 179].

Підбиваючи підсумки аналізу тих основних змін, що відбулися в правоохоронних органах радянської України в роки нової економічної політики, варто дати їм загальну позитивну оцінку, але відзначити, що повного успіху реформи все ж не мали. Загальне керівництво діяльністю міліції здійснювало Головне управління радянської робітничо-селянської міліції, що входило на правах відділу до Народного Комісаріату внутрішніх справ. До складу міліції України входили такі її види: загальна, промислова, залізнична, річкова і морська. Маючи своїм призначенням проводити в життя розпорядження радянської влади й охороняти особисту та майнову безпеку населення, міліція була змушена не раз змінювати свій апарат, не тільки за мотивами пошуку кращих форм організації, але і відповідно до обсягу та характеру виконуваних функцій, що постійно змінювалися.

Список літератури:

1. Історія донецької міліції. – Донецьк: Юрпрес, 2000. – 472 с. 2. Державний архів Харківської області (ДАХО). – Ф. р-363, оп. 1. 3. Історія органів внутрішніх справ. Ч. II (XX століття). Начальні матеріали до спецкурсу. – Харків: Університет внутрішніх справ, 1999. – 154 с. 4. Усенко І. Б. Україна в роки НЕП: доля курсу на революційну законність. – Харків, 1995. – 74 с. 5. Михайленко П. П., Кондратьєв Я. Ю. Історія міліції України у документах і матеріалах: У 3-х т. – К.: Тезис, 1997. – Т.1: 1917-1925. – 504 с. 6. З історії міліції Радянської України. – К.: РИО при МООН УРСР, 1965.

Надійшла до редакції 08.01.2002 р.